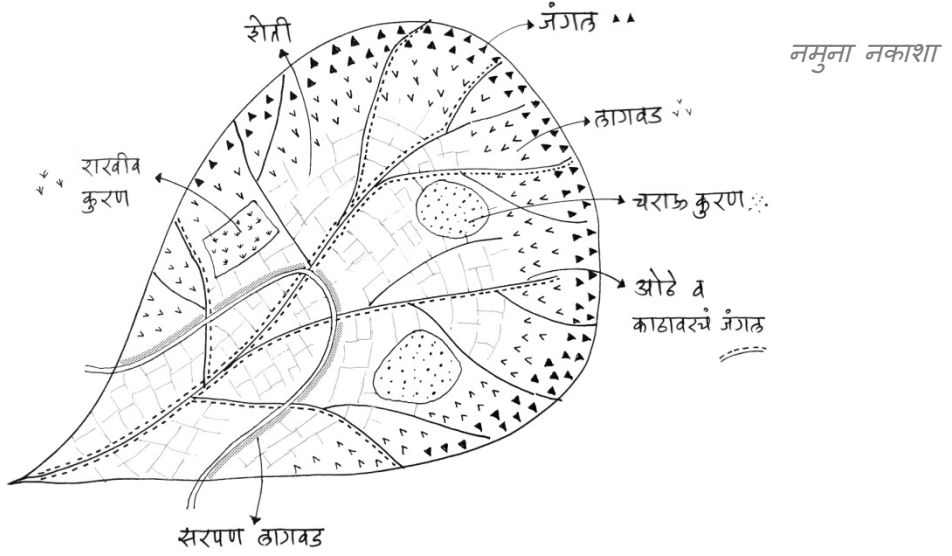

गावाचा पर्यावरणपूरक आराखडा !

स्वयंपूर्ण समृद्ध गाव !

महाराष्ट्राच्या जैव-भौगोलिक परिस्थितीनुसार हवामान, माती, वनस्पती - प्राणीजीवन बदलते आणि गाव पातळीवर नैसर्गिक स्रोतांचा वापरही. त्याच बरोबर गावाचे पाणलोट क्षेत्र, डोंगराळ भाग, ओढे, जंगल, शेतीच्या पद्धती बदलताना दिसतात. आजच्या विकासकेंद्री अर्थव्यवस्थेत नैसर्गिक साधनसंपत्तीमध्ये झपाटयाने घट होत आहे. गावपातळीवर सभोवतालच्या क्षेत्राचा आणि नैसर्गिक स्रोतांचा विकास शाश्वतपद्धतीनेकरणे गरजेचे आहे. ह्याकरता काही योजना राबवायची असल्यास खालील मुद्दे महत्वाचे ठरतील.

१. आदर्श भूरूप : गावाच्या पाणलोट क्षेत्राचा योग्य विचार आणि वापर !मालकी वैयक्तिक, आखणी सामुहिक या सुत्रानुसार भूरूपाची स्थिती ओळखून गावाच्या क्षेत्राचा विचार व आखणी केल्यास दीर्घकाळ टिकणारे शाश्वत फायदे मिळू शकतील. हे सूत्र शेती, वरकस / पडीक जमीन, सामाईक क्षेत्र, राखीव जमिनी, वन अखत्यारीतील जमीन, विहिरी, तळी, ओढे-नद्या ह्या सर्वांना लागू करावे लागेल. यात काही प्रमाणात नैसर्गिक स्रोतांच्या वापरावर नियंत्रण असेल, पण त्याचा उपयोग संपूर्ण गावाला आणि पुढच्या पिढ्यांना होईल.

२. जिवंत माती :

शेती असो किंवा निसर्ग, मातीची गुणवत्ता आणि ओलावा धरून ठेवण्याची क्षमता सगळ्यात महत्वाची. मातीत भरपूर जैविक काडीकचरा टाकूनमातीचे तापमान कमी नियंत्रित केले तर त्यात विघटन करणारे जीवाणू वाढीस लागतात आणि मातीची ओलावा धरून ठेवण्याची क्षमता वाढते.

३. पाण्याची स्वयंपूर्णता :

पाण्याची स्वयंपूर्णता येण्यासाठी पाणलोटक्षेत्र विकास, भूजल पुनर्भरण हे शाश्वत मार्ग आहेत, ज्यासाठी सामुहिक पातळीवर प्रयत्न करावे लागतील. तज्ञांच्या मदतीने पुनर्भरणाकरता सुयोग्य (recharge zones) असे पाणलोटक्षेत्रातील भूभाग जाणून घेऊन त्यावर काम करणे. वर्षभर वाहणाऱ्या झऱ्यांची (springs) देखभाल देखील महत्वाची आहे.

४. चारा कुरणे :

मुक्त चराईमुळे होणारे तोटे कमी करण्यासाठी आणि स्थानिक सकस गवते वाढवून उत्तम प्रतीचा चारा उपलब्ध होण्यासाठी गायरानासारख्या सामुहिक जमिनीवर एकत्रित प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. गावातल्या काही भूभागावर राखीव कुरणे करणे गरजेचे, ज्यातून चांगल्या प्रतीचा चारा कापून नेता येऊ शकेल. आणि काही भागावर चराऊ कुरणे, ज्यात चक्राकार पद्धतीने चराई सुरु ठेवता येईल. गाव पातळीवर विचार केल्यास, सामुहिक जमिनीबरोबर वैयक्तिक पडीक जमिनीवर देखील अशी कुरणे तयार करता येतील.

५. सरपण लागवड :

चांगला उष्मांक असलेल्या झाडांची मुद्दाम लागवड करून, घराच्या / गावाच्या जवळ सरपण उपलब्ध होऊ शकेल आणि पर्यायाने जंगलांचा हास होणार नाही.

६. वनशेती :

जमिनीवर वृक्षांचे आच्छादन आणि त्यातून उत्पादन असा दुहेरी फायदा वनशेतीचा होऊ शकतो. मातीची धूप थांबवणे, वाहून जाणारे पाणी अडवणे व मुरवणे, जैवभार वाढवणे, खालच्या बाजूच्या शेतीला पोषण द्रव्य पुरवणे, इत्यादी अनेक फायदे डोंगर उतारांवर वृक्ष लागवड केल्याने मिळू शकतात.

७. शेती :

शेतीची मालकी जरी वैयक्तिक असली तरी गावपातळीवर नियोजन केल्याने आणि उत्पादन वितरणाचे एकत्रित धोरण ठरवल्याने फायदे मिळाल्याची उदाहरणे आहेत. याशिवाय, मातीची प्रत सुधारणे, ओलावा वाढवणे, चक्राकार पद्धतीने नगदी पिके घेणे, मिश्र पिक पद्धती इत्यादी गोष्टींचा उपयोग शेती स्वयंपूर्ण करायला होऊ शकतो.

८. कचरा व्यवस्थापन :

कचऱ्याचे वर्गीकरण करणे. ओला व सुका कचरा किंवा कुजू शकणारा आणि कुजू न शकणारा कचरा वेगवेगळे करणे. कुजू शकणाऱ्या कचऱ्याचे खत तयार करणे. कुजू न शकणारा कचरा पुनर्नविकरण्यास पाठविणे.

९. जंगल पुनरुज्जीवन :माणूस आणि निसर्ग, दोहोंचा विचार !

प्रत्येक गावाच्या क्षेत्रात, माणसाबरोबर इतर जीवांच्या गरजांचा विचार करून एकत्रित आराखडा बनवणे. ज्यात, स्थानिक परिस्थितीनुसार ओढ्यांच्या उगम प्रदेशात जंगल, ओढे-नद्या यांचे काठ, यांचे पर्यावरणीय पुनरुज्जीवन करणे गरजेचे आहे. याकरता ओढ्यांच्या उगमाचा प्रदेश उचित ठरेल.

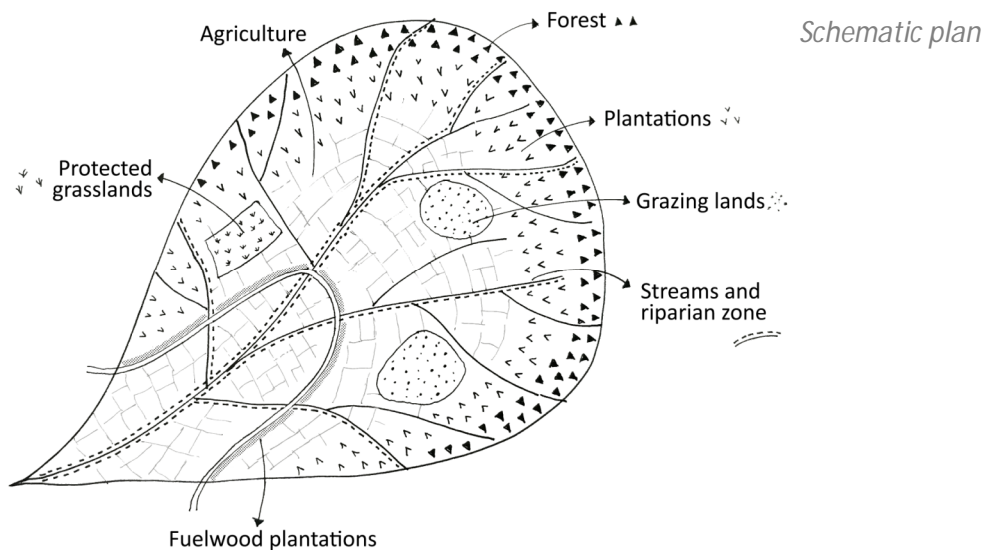
२०

आजच सुरुवात करूयात, एका छोट्या कृतीतून ! आपल्या भागातील जैवविविधता वाढवूयात !
एका एकरावर "जीविविधता उद्यान" करूयात. अधिक माहितीसाठी WhatsApp करा 7888000626.

Environmental plan for Village !

A sustainable self-sufficient village !

Growth centered development of modern economy, has triggered a continuous degradation of natural resources at village level. It is critically important & urgent to plan the watershed of any village based on sustainable practices. Across Maharashtra and India, the soil, vegetation and wildlife changes with rainfall & topography. With this, changes the use of land and natural resources by the people. Setting of a village in terms of its watershed, hilly area, streams, forests, farmland & cultivation methods also change regionally. Following points must be considered while planning any such village level scheme.

1. Ideal Landscape : Appropriate plan & use for Watershed of a village ! Key principle - Community based planning even when the ownership is individual. It will be important to understand current status of landscape and plan it at that level to achieve long-term benefits. This applies to farms, fallow lands, village commons, reserved areas, forest lands, wells, ponds, stream-river network, etc. There will be some restrictions on use of natural resources, but will be useful for entire village and next generations.

2. Live soil :

It is critical to retain and enhance the quality and moisture holding capacity of soil. A soil covered with ample biomass will have lower soil temperatures which foster micro-organism activity and make enrich it with nutrients useful for farming & nature conservation.

3. Self-sufficiency of water :

For achieving the self-sufficiency of water, catchment area treatment and rainwater recharging are main two sustainable ways. This has to be planned & worked at community level. Specific recharge zones of springs must be identified by experts and then restored with specific techniques for rainwater recharging. Maintenance of perennial springs is of utmost importance.

4. Grazing pastures :

Common grazing lands of village must be managed for improving fodder grasses by stopping the uncontrolled grazing of domestic animals. Some common land can be retained as protected pasture and the quality fodder grass can be used by cutting from the selective patches. Few areas can have rotational grazing system. Such practices need to be initiated at village level. Along with the village commons, private fallow lands also can serve as pasture lands.

5. Fuel wood plantations :

The trees with good calorific value can be specifically planted near houses, village or on the roads. This makes them available in the vicinity, reducing effort of village women and conserves forest areas.

6. Agro-forestry :

Agroforestry on upper slopes in a catchment will improve and maintain a vegetation cover on land and provide additional income from various non-timber products. This also controls soil erosion, reduces runoff, increases water percolation, reduces temperatures, increases biomass and provides nutrients to the farm soil.

7. Farming :

Even though the farm land is individually owned, its planning at village level will ensure proper resource utilization. Cooperative society for product distribution will benefit individual farmers. There are ample case studies which have benefitted by this method. Besides this, , improving the soil quality, moisture holding capacity, rotational crop pattern, mix cropping is critical to sustaining the farming system.

8. Waste management :

With increased use of inert materials in packing, and growing use of chemicals in cleaning agents, managing waste at individual & village levels has turned critical. Solid waste must be segregated at source. Composting of degradable matter & recycling of non-degradable items is the appropriate policy.

9. Restoration of Forests : Useful for nature & humans !

There has to be a consideration of non-human beings while making a village level watershed management plan. Depending upon the local conditions, source regions of streams, riparian zones, and uppermost stretches of the watershed must be conserved & restored ecologically.

Let's take a small step, start conserving local biodiversity !

Let's develop a biodiversity park on an acre !

To know more, WhatsApp on 7888000626.